

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๕๕๓ มาตรา ๓๗ ได้บัญญัติ ให้การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยการให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาโดยคำนึงถึงระดับของการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรมและความเหมาะสมทางด้านอื่นด้วยร่วมถึงการจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจสติปัญญาอารมณ์ สังคมการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือผู้ที่มีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ โดยมีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยและสำหรับคนที่มีความสามารถพิเศษ รวมทั้งการจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา^๑

การศึกษามีบทบาทและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันถือว่าเป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีสิ่งต่างๆ ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม จึงเป็นปัญหาที่ทำให้หลายฝ่ายต้องหันกลับมาทบทวนด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และ ระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และ ทิศทางการพัฒนาประเทศ การเปลี่ยนแปลงด้าน เทคโนโลยี รวมถึงการพัฒนาคนในภาพรวมให้เป็นคนที่สมบูรณ์ในทุกช่วงวัยที่สามารถบริหารจัดการ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นสภาพแวดล้อมการดำเนินชีวิตได้อย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทุนมนุษย์จาก การยกระดับคุณภาพการศึกษา การเรียนรู้ การพัฒนาทักษะ และยกระดับคุณภาพบริการสาธารณสุขให้ทั่วถึง ใน

^๑ ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓, เล่มที่ ๑๒๗, ตอนที่ ๔๕ ก, หน้า ๑.

ทุกพื้นที่พร้อมทั้งต้องส่งเสริมบทบาทสถาบันทางสังคมในการกล่อมเกลาสรางคนดี มีวินัย มีค่านิยมที่ดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อมุ่งสู่ ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน^๒

การศึกษาที่สามารถพัฒนาการเรียนรู้และใช้เป็นเครื่องมือ ในการปรับเปลี่ยนรากฐานความรู้ในการพัฒนาทางการศึกษาให้มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล การกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณการบริหารบุคคลและการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง^๓ ซึ่งการบริหารงานของสถานศึกษา ดำเนินไปโดยมีผู้บริหารสถานศึกษาโดยมีการสนับสนุนจากผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กร ชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือ ผู้แทนศาสนาอื่นในพื้นที่^๔

การที่กำหนดดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องกำหนดบทบาทของผู้บริหารหลายอย่าง ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้ชัดเจน และแสดงความเป็นผู้นำในการบริหารต่อคณะบุคคล ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา เพื่อให้มีการประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมภายในสถานศึกษาร่วมกัน กำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบของโรงเรียน ให้ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งโรงเรียน ซึ่งการจะทำให้ได้ผลเช่นนั้นจำเป็นต้องมีอย่างหนึ่งที่ผู้นำสถานศึกษาต้องมีแนวทางหลักทฤษฎีและหลักการเพื่อนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญเพื่อที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาทั้งระบบและการบริหารงานวิชาการ เป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องกำหนดแผนงานวิธีการตลอดจนขั้นต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบเพราะถ้าระบบบริหารภายในสถานศึกษาไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงานได้ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวในสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญการบริหารสถานศึกษาเป็นแหล่งพัฒนา ประชากร ของประเทศที่สำคัญยิ่งเป็นหน่วยที่ใช้คนเงินวัสดุอุปกรณ์จำนวนมากมายหากการบริหารงานในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพ ผลผลิตของโรงเรียน คือนักเรียนที่สำเร็จออกไปย่อมมีประสิทธิภาพต่ำ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศย่อมล่าช้าตามไปด้วย^๕

การบริหารงานให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดนั้น^๖ ผู้บริหารสถานศึกษาแต่ละคนต่างมีเส้นทางในการบริหารของตนแตกต่างกันไป ตามความถนัดและความสามารถที่ตนมี

^๒ สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๙), หน้า ๗.

^๓ ประเวศ วะสี, “ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษา”, ในรายงานการประชุม เรื่อง วิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ทางการปฏิรูปการศึกษา : วาระแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^๔ ทิศนา ขัมมณี, ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเรื่องยากที่ทำได้จริง, (กรุงเทพมหานคร : อัลฟามี เลิร์นเนียม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

^๕ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

^๖ ทิศนา ขัมมณี และภาวิชต์ ประมวลศิลป์ชัย, ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ปกรณ์ศิลป์ พรันตัง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

อยู่ในเส้นทางที่หลากหลายนั้นล้วนจำเป็นต้องยึดถือแนวทางในการดำเนินงานทั้งสิ้น ทั้งที่เป็นแนวคิด และทฤษฎีทั้งจากในประเทศไทยและจากต่างประเทศตามที่นักบริหารการศึกษาได้ผ่านการฝึกปฏิบัติ และได้ นำเสนอไว้เป็นรูปแบบให้ผู้บริหารรุ่นต่อๆ มาได้ศึกษา ได้แก่ ทฤษฎีฐานอำนาจของผู้บริหาร (ทฤษฎี ของเฟรนซ์และราเวน) หรือแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำหรือนักบริหารของศาสตราจารย์ ดร.พจน์ สะเพียรชัย ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้นำเสนอไว้จากนักวิชาการทางโลกเมื่อพิจารณานักวิชาการทางธรรมก็มี นักวิชาการ ได้นำเสนอไว้เช่นกัน เช่น พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอพุทธวิธีบริหาร ไว้ ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์กร งานบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล^๗

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติหรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเน้นมุ่งเน้นการปฏิบัติเป็นสำคัญ หลักคุณธรรมและศีลธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย คือ การศึกษาในระบบพุทธ เป็น “วิทยาศาสตร์ประชาชน” นิยามของวิทยาศาสตร์คือ เป็นความรู้สาธารณะ (Public Knowledge) สามารถเข้ามาพิสูจน์ได้ด้วยตนเองว่าอะไรจริง อะไรไม่จริง พุทธศาสนาท้าทายตลอดเวลามาให้ทุกคนมาพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ ด้วยตนเองว่าได้ผลจริงหรือไม่จึงกล่าวว่าพุทธเป็นวิทยาศาสตร์ประชาชน การเลือกหลักธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายว่าการจะเป็นนักบริหารที่เก่งและดีเราควรปฏิบัติธรรมอะไรบ้าง เพื่อตอบคำถามนี้เราต้องทราบก่อนว่านักบริหารทำหน้าที่อะไรซึ่งการบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ดังนั้นนักบริหารต้องมีหลักธรรมหรือนำธรรมะข้อใดข้อหนึ่งมาเป็นแนวทางปฏิบัติจึงจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นบุคลากรในองค์กรจะทำงานเป็นทีมได้ดียิ่งขึ้นจะต้องมีนักบริหารที่ดีคอยกำกับดูแล นักบริหารที่ดีในทางธรรม คือ ต้องมีอิทธิบาท ๔ ประการ^๘ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา^๙

จากปัญหาการบริหารงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาบึงกาฬ โดยรวมการบริหารงานด้านวิชาการนั้นยังมีปัญหาในการขาดความชัดเจนในการบูรณาการ การเรียนการสอนให้ครบทั้ง ๓ ทักษะการเรียนรู้ การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษายังไม่สอดคล้องกับการพัฒนาตัวผู้เรียนและสถานศึกษา นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารต้องรับผิดชอบทั้งเป็นที่ปรึกษา เป็นทั้งผู้บริหารสถานศึกษา จัดครูเข้าสอน จัดให้มีอุปกรณ์เครื่องมือ วัสดุ นิเทศการสอนการวัดผล ประเมินผลและการจัดการใช้ทรัพยากรทั้งที่เป็นบุคคลและสิ่งของเพื่อปรับปรุงและพัฒนางานด้านวิชาการให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น^{๑๐}

^๗ หวน พินธุพันธ์, การบริหารการศึกษา : นักบริหารมืออาชีพ, (นนทบุรี : พินธุพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐-๓๔.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

^๙ อ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

^{๑๐} กลุ่มนโยบายและแผน, รายงานผลการดำเนินการตามแผนการปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐, (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ, ๒๕๖๐.)

จากเหตุผลสภาพและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการ บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศนำไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงหรือพัฒนาการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ ขนาดสถานศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

๑.๓ ปัญหาที่ของการวิจัย

๑.๓.๑ การประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ มีการปฏิบัติในระดับใด

๑.๓.๒ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ เมื่อจำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ ขนาดสถานศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน ต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๓.๓ แนวทางในการส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ให้มีประสิทธิภาพควรปฏิบัติอย่างไร

๑.๔ สมมติฐานในการวิจัย

๑.๔.๑ บุคลากรที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ แตกต่างกัน

๑.๔.๒ บุคลากรในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกัน มีความคิดแตกต่างกันต่อการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ แตกต่างกัน

๑.๔.๓ บุคลากรที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดแตกต่างกันต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี แตกต่างกัน

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ความพอใจ (ฉันทะ) ความพากเพียร (วิริยะ) ความเอาใจใส่ (จิตตะ) และความรู้ความสามารถในสิ่งปฏิบัติ (วิมังสา) ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้บริหาร ๔ ด้าน^{๑๑} ประกอบด้วย

๑. ด้านการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานวิชาการ
๒. ด้านการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานงบประมาณ
๓. ด้านการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานบุคคล
๔. ด้านการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานทั่วไป

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มเป้าหมาย

๑.๕.๒.๑ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน ๒๓๗ คนและครูผู้สอน จำนวน ๒,๑๓๕ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒,๓๗๒ คน^{๑๒}

จำแนกตามตัวแปรดังนี้

(๑) ตำแหน่งหน้าที่

(๑.๑) ผู้บริหารสถานศึกษา	จำนวน ๒๓๗ คน
(๑.๒) ครูผู้สอน	จำนวน ๒,๑๓๕ คน

(๒) ขนาดสถานศึกษา

(๒.๑) ขนาดเล็ก	จำนวน ๔๒๔ คน
(๒.๒) ขนาดกลาง	จำนวน ๑,๖๔๔ คน
(๒.๓) ขนาดใหญ่	จำนวน ๓๐๔ คน

(๓) ประสบการณ์ในการทำงาน

(๓.๑) ระยะ ๑๐ ปี	จำนวน ๙๓๗ คน
(๓.๒) ระยะ ๑๑ – ๒๐ ปี	จำนวน ๓๓๔ คน

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓ – ๓๔.

^{๑๒} กลุ่มบริหารงานบุคคล, ข้อมูลผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา, (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี, ๒๕๖๐).

(๓.๓) ระยะ ๒๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑,๑๐๑ คน

๑.๕.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาบึงกาฬ จำนวน ๔๗๓ คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan)^{๑๓} และสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) ตามตำแหน่งหน้าที่ และเปรียบเทียบสัดส่วนประชากรตามตัวแปรต้น ขนาดสถานศึกษาและประสบการณ์สอน ได้กลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น ด้วยวิธีจับฉลากจำแนกตามตัวแปรต้นที่ศึกษาดังนี้

(๑) ตำแหน่งหน้าที่

(๑.๑) ผู้บริหารสถานศึกษา	จำนวน	๑๔๗ คน
(๑.๒) ครูผู้สอน	จำนวน	๓๒๖ คน

(๒) ขนาดสถานศึกษา

(๒.๑) ขนาดเล็ก	จำนวน	๑๐๐ คน
(๒.๒) ขนาดกลาง	จำนวน	๓๑๘ คน
(๒.๓) ขนาดใหญ่	จำนวน	๕๕ คน

(๓) ประสบการณ์ในการทำงาน

(๓.๑) ระยะ ๑๐ ปีลงมา	จำนวน	๑๕๔ คน
(๓.๒) ระยะ ๑๑ – ๒๐ ปี	จำนวน	๗๑ คน
(๓.๓) ระยะ ๒๑ ปีขึ้นไป	จำนวน	๒๔๘ คน

๑.๕.๒.๓ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๖ คน ครูผู้สอนจำนวน ๖ คน รวมเป็น ๑๒ คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ทั้งนี้โดยเลือกจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์สูง

๑.๕.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ ขนาดสถานศึกษา และ ประสบการณ์ในการทำงาน จำแนกได้ดังนี้

(๑) ตำแหน่งหน้าที่

(๑.๑) ผู้บริหารสถานศึกษา
(๑.๒) ครูผู้สอน

(๒) ขนาดสถานศึกษา

(๒.๑) ขนาดเล็ก
(๒.๒) ขนาดกลาง
(๒.๓) ขนาดใหญ่

(๓) ประสบการณ์ในการทำงาน

(๓.๑) ระยะ ๑๐ ปีลงมา
(๓.๒) ระยะ ๑๑ – ๒๐ ปี

^{๑๓} เครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970: 608-610) อ้างใน บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุริยสาส์น, ๒๕๕๖), หน้า ๔๓.

(๓.๓) ระยะ ๒๑ ปีขึ้นไป

๑.๕.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัยโดยใช้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี ซึ่งมีทั้งหมด ๘ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอปทุมธานี อำเภอโคกสูง อำเภอศรีวิไล อำเภอพรเจริญ อำเภอเซกา อำเภอบึงโขงหลง และอำเภอบึงคล้า มีจำนวนโรงเรียนทั้งหมด ๒๑๔ โรงเรียน

๑.๕.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยทำการศึกษา เรื่องการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี ตั้งแต่เดือน ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

๑.๖.๑ การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การควบคุมและการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมทางการศึกษาที่เป็นกระบวนการ โดยกลุ่มบุคคล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั่นก็คือ การ พัฒนาสมาชิกหรือผู้รับบริการทางการศึกษา ให้เป็นผู้มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถทักษะอย่างมี ระบบ

๑.๖.๒ อิทธิบาท ๔ หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือ คุณเครื่องให้ถึง ความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่ มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทะ : รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) หมายถึง มีใจรัก พอใจจะ ทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอ ให้เสร็จๆ หรือ เพียงเพราะอย่างใดรางวัลหรือผลกำไร

๒) วิริยะ : สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) หมายถึง พากเพียร ทำ ขยัน หมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ ท้อถอย ก้าว ไป ข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓) จิตตะ : ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) หมายถึง เอาจิต ผักเฝ่ ตั้งจิต รับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิด ในเรื่องนั้น บ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔) วิมังสา : ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจสอบปรับปรุงแก้ไข) ใช้ ปัญญาสอบสวน หมายถึง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อ ยิงหย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป^{๑๔}

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมศาสนา, ๒๕๕๕), หน้า ๔๐.

๑.๖.๓ การประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ หมายถึง การปฏิบัติในการนำหลักอริยาบท ๔ มาปรับใช้ในการบริหารสถานศึกษา และประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างเหมาะสมทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านการประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ ในการบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบูรณาการหลักอริยาบท ๔ มาใช้ในการบริหารงานวิชาการ เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษายึดกรอบหลักอริยาบท ๔ ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรท้องถิ่น วางแผนงานวิชาการ จัดให้มีการนิเทศ กำกับติดตาม การวัดผลและประเมินผล การแนะแนว ตลอดจน การประเมินผลการใช้หลักสูตรพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมกิจกรรมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย

๒) ด้านการประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ ในการบริหารงานงบประมาณ หมายถึง การบูรณาการหลักอริยาบท ๔ ไปใช้ในการบริหารจัดการงบประมาณคือ ผู้บริหารสถานศึกษา จัดระบบการบริหารงบประมาณที่คล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ บริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน จัดภารกิจให้ครอบคลุมกับการเสนอของงบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การบริหารการเงิน/บัญชีพัสดุ และทรัพย์สินการตรวจสอบติดตามและประเมินผล และรายงานการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

๓) ด้านการประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ ในการบริหารงานบุคคล การบูรณาการหลักอริยาบท ๔ ในการบริหารจัดการงานบุคลากรอย่างเป็นระบบในด้านการวางแผนอัตรากำลัง การสรรหา การมอบหมายงาน การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้ปฏิบัติตามระเบียบวินัย

๔) ด้านการประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ ในการบริหารงานทั่วไป หมายถึง การบูรณาการหลักอริยาบท ๔ มาใช้ในการบริหารงานทั่วไปคือ ผู้บริหารจัดการพัฒนาระบบสารสนเทศให้เป็นหมวดหมู่ครอบคลุมและเพียงพอเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษานั้นๆ และนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารจัดการศึกษาและพัฒนาองค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานด้านบุคลากร ผู้เรียน งานธุรการ งานอาคารสถานที่สภาพแวดล้อมและอุปกรณ์ การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

๑.๖.๔ บุคลากร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

๑.๖.๕ ตำแหน่งหน้าที่ หมายถึง การกำหนดบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

๑) ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการบริหารสถานศึกษาและรองผู้อำนวยการบริหารสถานศึกษา รวมถึงผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รักษาการในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

๒) ครูผู้สอน หมายถึง บุคลากรครูในสถานศึกษาและพนักงานราชการผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

๑.๖.๖ ขนาดสถานศึกษา หมายถึง การกำหนดขนาดสถานศึกษาตามเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติโดยยึดจำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ^{๑๕} ดังนี้ คือ

- ๑) สถานศึกษาขนาดเล็ก มีนักเรียนทั้งหมดไม่เกิน ๑๒๐ คน
- ๒) สถานศึกษาขนาดกลาง มีนักเรียนทั้งหมด ตั้งแต่ ๑๒๑ – ๒๘๐ คน
- ๓) สถานศึกษาขนาดใหญ่ มีนักเรียนทั้งหมดเกิน ๒๘๑ คนขึ้นไป

๑.๖.๗ ประสบการณ์ในการทำงาน หมายถึง ระยะเวลาในการปฏิบัติงานของบุคลากร ที่ทำหน้าที่ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ แบ่งออกเป็น ๓ ระยะ

- ๑) ระยะ ๑๐ ปีลงมา หมายถึง การกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันรวมเวลาไม่เกิน ๑๐ ปี
- ๒) ระยะ ๑๑ – ๒๐ ปี หมายถึง การกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนอยู่ระหว่าง ๑๑ – ๒๐ ปี
- ๓) ระยะ ๒๑ ปีขึ้นไป หมายถึง การกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนตั้งแต่ ๒๑ ปี

๑.๖.๘ สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน หมายถึง โรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

๑.๖.๙ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ หมายถึง หน่วยงานทางการศึกษาที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีอำนาจกระทรวงศึกษาธิการ หน้าที่ตามมาตรา ๓๗ ของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ ประกอบด้วย อำเภอเมืองบึงกาฬ อำเภอปากคาด อำเภอโซ่พิสัย อำเภอศรีวิไล อำเภอพระเจริญ อำเภอเซกา อำเภอบึงโขงหลง และอำเภอบุ่งคล้า

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สำหรับสถานศึกษานำไปพัฒนาการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๑.๗.๒ สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ได้ผลข้อมูลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เมื่อจำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ขนาดสถานศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน ที่แตกต่างกันสำหรับผู้บริหารและครูผู้สอน เพื่อพัฒนาตนเองและการปฏิบัติการในหน้าที่ให้เกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น

^{๑๕} อ้างแล้ว.

๑.๗.๓ สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ได้แนวทางในการส่งเสริม
แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เกิดประสิทธิภาพ
ยิ่งขึ้น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้